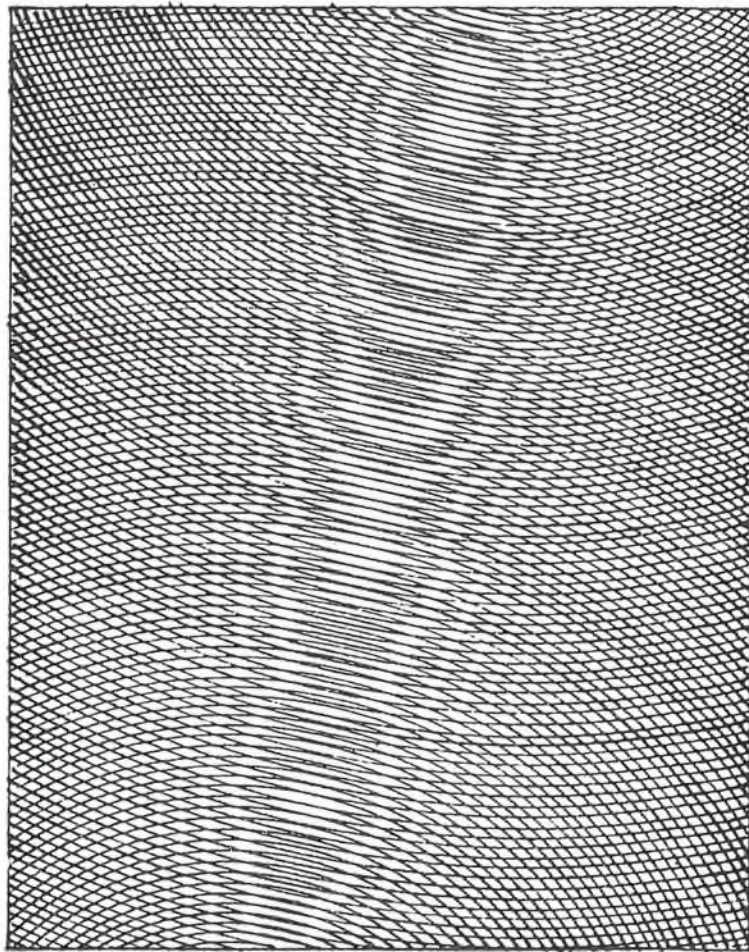

FORUM

PROSINEC.

NA OKRAJ UDÁLOSTÍ V POLSKU

Vážné politické změny v Polsku (o nichž československý tisk buď neinformuje nebo informuje zkresleně a tendenčně) vyvolávají náš zájem, který lze jen stěží ukojit. Polský tisk je u nás v posledních měsících téměř nedostupný, zpravodajství jazykově přístupných rozhlasových stanic ne vždy objektivní, a hlavně, naše politická zkušenost, zatížená šokem roku 1968 a let následujících, nedávají nám dost možností orientovat se bez chybných reminiscencí a bez obav vyvolávaných per analogiam, v tom prudkém proudu událostí v zemi, která je nám zároveň blízká i vzdálená. Je s podivem, jak málo toho o Polsku současného desetiletí víme, přestože jazyková bariéra mezi oběma našimi státy je překonatelná bez větších obtíží, pouhou snahou a pozorností. Tato neinformovanost, která má své kořeny v obdobích starších než jsou socialistická zřízení v obou našich zemích, nezáměrně, vyplývající z historicky motivovaných předsudků (poměrně vytrvale přežívajících jak u nás, tak v Polsku), vede ke krátkým spojení: Poláci opakuji náš československý pokus z roku 1968; nebo - Poláci, jak už je jejich zvykem, se zase pouštějí do nezodpovědných anarchistických avantur, nemají co do huby, špatně to dopadne a my to odnese.

Pominout to druhé, vulgární hodnocení polských událostí nelze. Svědčí (vzhledem k jeho rozšířenosti mezi lidmi u nás) o tragickém nedostatku schopnosti jakéhokoliv politického myšlení, o politické lenosti, o smíření s daným stavem, v němž lze vždycky nalézt nějaké to tiché místo, kde lze přežít bez velké újmy. Tento nebezpečný apolitismus poměrně širokých vrstev naší společnosti je zároveň - alespoň se domnívám - jedním z mnohých rozdílů mezi situací u nás a v Polsku. Míra nesouladu mezi politickým vedením a obyvatelstvem je zřejmě stejná v ČSSR jako v PLR. Míra ekonomických důsledků zkostnatělých hospodářských systémů, československého a polského, je ovšem různá: závady v zásobování a cenová nejistota nedosáhly v ČSSR nikdy takových rozměrů jako v Polsku. Naopak nášilí páchané na kulturu mělo a má daleko tragičtější následky v Československu než v Polsku. Rozsah tvůrčích svobod polských intelektuálů, jakkoli je omezený, je ve srovnání se situací u nás až neuvěřitelný. Sociologické rozvrstvení obyvatelstva v obou srovnávaných zemích vykazuje zásadní rozdíly; připomenme jen pro ilustraci existenci významné vrstvy soukromých rolníků (v Polsku totiž nebylo až dosud zemědělství kolektivizováno, což vyvolává téměř neřešitelné problémy ekonomické, sociální a politické). Z celé řady důvodů historicky objektivizovatelných (sama tato tematika by si vyžádala obsáhlou studii o významu polského celonárodního odporu a odboje za druhé světové války, účast SSSR na obsazení polských území v roce 1939, občanská válka na konci druhé světové války jako výraz širokého odporu proti nástupu komunistické moci atd., apod.) nebylo a není chápáno přijetí socialistického zřízení v Polsku jako výraz vlastního rozhodnutí ani v té míře, jak o tom můžeme mluvit u nás. Změny v atmosféře polského politického života, počínaje rokem 1956, mají více či méně svůj zdroj v nespokojenosti mas, které vždy našly sílu a odvahu demonstrovat tuto nespokojenost veřejně, manifestovat své požadavky poměrně bezohledně vůči ideologickým schématům. Polská sjednocená dělnická strana, což je jen eufemistický název polské komunistické strany, byla v rozhodujících historických okamžicích nucena právě těmito vnějšími silami reagovat na situaci a teprve dodatečně, bez valného zájmu veřejnosti, včetně stranického aktivu, složitými ideologickými argumenty proměňovat své krachy a chyby v nová politická vítězství. Tento rituál proměny chyb ve vítězství má u nás poněkud jinou povahu, a vzhledem ke značné účasti našeho obyvatelstva na politice

strany býval, a s jistými omezeními je až dosud, přijímán s úlevou, neboť "my dole" jakoby za nic nemůžeme, my jsme bez odpovědnosti a tudíž bez viny. My jsme jaksi bez viny i na tom, že začalo to, co v roce 1968 začalo, a jsme jaksi bez viny i na tom, že to skončilo právě tak, jak to skončilo. Stručně řečeno: my se vnímáme ve své občanskosti spíš jako objekt politiky ovlivňovaný ve svém pohybu silami, jejichž intenzitu a směr neurčujeme a určovat nemůžeme (tudíž se o to ani nepokoušíme), zatímco Poláci, jak o tom svědčí jejich nejnovější politické dějiny byli a jsou subjektem toho dění. Jejich občanská aktivita je méně rituální, méně podléhá ideologickým schématům a je v ní bezesporu víc přirozené národní odpovědnosti než jsme my zvyklí vůbec chápat.

Z toho, co bylo již řečeno, vyplývá, myslím, i zásadní rozdíl mezi pražským jarem a současnými polskými událostmi. Svobodně uvažující marxisté, ať již polští, jako Leszek Kolakowski či Leszek Nowak nebo čeští jako Zdeněk Mlynář či Ivan Sviták, stejně jako mnozí jiní méně známí, kladou si již léta otázku, zda je socialistické politické zřízení nějakým způsobem reformovatelné, řečeno velmi obecně - tak, aby došlo k většímu souladu mezi politikou vládnoucí strany a zájmy obyvatel, tak, aby se ovládané objekty komunistické politiky staly jejími svobodnými, občansky plnoprávnými subjekty. Krach československého pokusu v roce 1968, jeho násilné přerušování, vyvolalo vlnu skepse. Československá forma obrody socialismu, v níž iniciátorem změn a oživení demokratických mechanismů byly progresivní síly uvnitř strany, mladá stranická, marxisticky orientovaná inteligence spolu s opatrně a do jisté míry ideologicky rituálně jednající tvůrčí inteligencí, byla považována za jediné možnou formu demokratických změn socialismu. Drobné pokusy vymknout se tomuto úzkému vidění věcí, jako byly návrhy na vytvoření samostatných odborů či na obnovu sociálně demokratické strany byly v Československu potlačeny již v zárodku samotnými představiteli pražského jara.

Polské události ukazují (pro mnohé z nás překvapivě), že existuje i jiný způsob obnovy demokratických principů, jiná forma obnovy občanskosti a občanské odpovědnosti. Zdá se být nesporné, že stávka gdańských dělníků měla naději na úspěch právě proto, že se k ideologickým rituálům chovala bezohledně, že v mnohých ohledech připomínala sociálně ekonomické boje dělníků z počátku dělnického hnutí z minulého století. V jistém smyslu připomínají gdańské požadavky princip, jímž se řídila Charta 77 ve svém základním dokumentu: gdańští dělníci stejně jako Charta 77 prostě vzali politickou moc za slovo, žádali naplnění až dosud prázdných hesel. A zase je tu ovšem rozdíl - jestliže Charta 77 vyjadřuje především zájmy vrstev spíš intelektuálních, jestliže Charta 77 požaduje naplňování těch politických hesel, které by se v marxistickém jazyku daly zařadit spíš do "nadstavby", pak gdańští dělníci požadují, aby moc zajistila základní ekonomické předpoklady jejich života. O jak základní požadavky šlo, o tom svědčí jejich srozumitelnost v celém Polsku. Vlna stávek, organizovaných, ukázněných, zachvátila okamžitě rozhodující průmyslové oblasti celé země. Bez valného spojení (v prvních dnech gdańské stávky byly zablokovány i telefony), bez jakékoliv koordinace, vznikají analogické seznamy požadavků na mnoha místech. Politická moc se pokusila vyřešit tento svůj problém osvědčeným politicko-ideologickým manévrem - personálními změnami, bez konkrétní odpovědi na konkrétní dělnické požadavky. Polská dělnická třída (domnívám se, že lze hovořit o dělnické třídě jako o celku) po neblahých zkušenostech z let 1970 a 1976 na tento rituál reagovala odmítavě. Dochází tedy k přestavbě celého politického vedení a zgruntu nová polská vláda zahajuje jednání s dělníky. Jednání, jaké nemá v dějinách socialistických zemí obdoby. Třiašedesát let po vítězství říjnové revoluce v Rusku je politická moc poprvé přinucena jednat s těmi, kdo byli až dosud pouze v heslech zdrojem jejich moci, jako s partnery. Toto partnerství je zá-

sadně nový prvek, který do politických dějin socialismu vnáší polské dělnictvo. Reformní komunisté u nás v roce 1968 takového partnera neměli. Jejich spor starého s novým byl v podstatě sporem uvnitř mocenských struktur a ideologické rituály v něm hrály stále významnou roli, neboť jejich znakový systém byl srozumitelný oběma stranám a žádná ze stran se ho zcela nezřekla, i když reformisté udělali ve slovníku těchto znaků řadu významných obsahových korektur. V Polsku ovšem na sebe narazily dvě znakové soustavy, dva jazyky, jazyk moci, jazyk rituálních (ideologických) znaků a jazyk nespokojených dělníků, jazyk přirozený, jehož sémantika poukazuje k objektivizovatelným a verifikovatelným skutečnostem. Ukázalo se, že tento přirozený jazyk nazývající věci pravými jmény je daleko sdělnější a má proto schopnost obracet pozornost svých uživatelů k prostým faktům života. Ukázalo se taky, že tomuto jazyku se nemohou vyhnout ani představitelé moci. A tak je moment podpisu Gdaňské, Štětínské a Jastrzenbské dohody významným okamžikem, v němž padá výsada jedněch (komunistů) a povinnost druhých (všech ostatních), to jest výsada vládnout a povinnost poslouchat. Vzniká tu předpoklad k tomu, aby právo vládnout a povinnost poslouchat. Vzniká tu předpoklad k tomu, aby právo vládnout začalo být opět chápáno jako výkon mandátu v zájmu těch, kdo tento mandát poskytli. Moc přestává být magickou výsadou vyvolených.

Tato situace nevznikla v Polsku samozřejmě naráz a není výsledkem pouze dělnických stávek. Jistá specifika polského politického a kulturního života vždycky rozvíjela a narušovala monopol rituálního ideologického jazyka politické moci. Tou nejvyhraněnější silou působící proti zmíněnému monopolu je masově působící katolická církev. Kostel, katolická periodika, katolická vydavatelství, účast katolických poslanců na politickém životě země, to vše vytvářelo a vytváří pevné etické pozadí poukazující na polské národní a vůbec evropské kulturní kontinuum, s nímž musela vždy polská politická moc více či méně počítat. Podstatné je tu ovšem naopak i to, že jak politizující laická katolická veřejnost, tak i katolický klerus v Polsku vždy respektoval základní principy socialistického zřízení v zemi. Dokladem toho může být jak kázání polského primasa, kardinála Wyszyňského v Čzenskochově v době nejvyššího stávkového napětí v Polsku, tak vystoupení katolických poslanců v polském sejmu při jednání o plnění Gdaňské, Štětínské a Jastrzenbské dohody. V obou případech zazněly katolické hlasy umírnujícím tonem, moudře volaly po vzájemné dohodě v zájmu celonárodním.

Dalším významným prvkem pozitivně působícím v tomto směru je zvláštní postavení, které má v polské kultuře tvorba polské kulturní emigrace. Jakkoliv cenzurou potlačování, nepřestali být takoví velikáni polské literatury jako Witold Gombrowicz nebo Czesław Miłosz vnímáni širokou kulturní veřejností v Polsku jako vynikající představitelé současné polské literatury. Proto také mohlo být udělení letošní Nobelovy ceny za literaturu Czesławu Miłoszovi přijato i polskými oficiálními místy jako pocta polské literatuře vůbec, zatímco Rudé Právo označilo tohoto velkého básníka za autora třetího řádu.

Třetím faktorem (z mnoha dalších, o nichž se v této glose nelze rozepisovat, neboť by si i stručné zmínky o nich vyžádaly příliš mnoho místa), který rozhodujícím způsobem ovlivnil či přímo umožnil klidný, organizovaný, ukázněný a cílevědomý postup dělníků v jejich boji za sociální a ekonomické požadavky je činnost Výboru společenské sebeobrany "KOR", zejména pak práce jeho čelných představitelů Jacka Kuroně a Adama Michnika. Teoretická práce členů výboru, jejich praktická aktivita, osvětová činnost, organizátorské

úsilí, přímo podporované či aspoň se sympatiemi sledované významnými autoritami oficiálně uznávaných kulturních a vědeckých institucí, se staly neoddelitelnou součástí polského politického života. Nic na tom nemohou změnit pokusy polských či československých a východoněmeckých dogmatiků kompromitovat například Jacka Kuroně tím, že je označován za představitele antisocialistických sil v zemi. Pravda je právě opačná. Vedle Lecha Wałęsy to byl právě Jacek Kuron, jemuž se podařilo minulý týden přimět polské hutníky ve Varšavě, aby odvolali svou stávku, která v daném okamžiku komplikovala situaci a ohrožovala atmosféru vzájemné snahy po porozumění mezi novými, samosprávnými odbory sdruženými v centrále Solidarity a polskou vládou.

Přes všechyn pozitivní výsledky, kterých Polsko ve své snaze po obnově demokratických principů svého politického života dosáhlo, je situace v zemi stále velice vážná. Pouštět se do spekulací o možnosti cizího násilného zásahu nemá smysl. Že tato hrozba existuje, je evidentní. Zdá se však, že představitelé polské oficiální politické moci stejně jako polští dělníci a polská inteligence jsou si vědomi jak tohoto, tak i dalších nebezpečí (důsledky hluboké hospodářské krize v zemi), a usilují o jejich zažehnání. Z vystoupení Wałęsových, Kuronových, ale i z projevů Jagielského a Kani je zřejmé, že zájmy obou stran se sbližují, že obě strany, v rámci svých kompetencí usilují o zvýšení odpovědnosti za obnovný chod hospodářského a politického života země. Toto úsilí má ovšem naději na úspěch pouze tehdy, bude-li z Východu i ze Západu sledováno s moudrou snahou po porozumění polským problémům a nebude-li na jedné ani na druhé straně považováno za pokus o zrušení socialismu v zemi. Obávám se ovšem, že rituální vidění věcí postihuje nejen Východ ale i Západ. Toto vidění a z něho vyplývající hodnocení je zhoubné. Kéž by všichni, kterých se události v Polsku týkají, chtěli se poučit z té míry dobré vůle, kterou v Polsku již měsíce prokazují jak oficiální místa, tak nové polské odbory. Je přece zřejmé, že jedinou možnou variantou kompromisu v Polsku je masakř, jehož důsledky by zhoubně ovlivnily vývoj celého našeho světa.

Luboš Dobrovský

Nejučinnějším způsobem dělnické sebeobrany je stávka. Předtím, než se pro ni rozhodneme, je však třeba mít jasnou představu, jaké požadavky osazenstvo na vedení vznese. V dosavadních stávkách to byly nejčastěji požadavky ekonomické. Při neustálém růstu cen bylo, je a bude zvyšování mezd nejsamozřejmějším a všeobecným požadavkem pracujících. Důležité ale je domáhat se zvýšení stálých složek mzdy, jejího základu a nikoliv např. prémie, které za měsíc nebo dva může vedení pod jakoukoliv záminkou zase odebrat.

Je třeba požadovat zvýšení o pevnou částku, např. o 1000 zlotých a ne procentového zvýšení, poněvadž na tom by získali ti, kdož mají i tak vyšší plat. Je třeba se dožadovat drahotního příplatku, kompenzujícího růst cen. Tento příplatek by se měl stát součástí rodinných příplatků.

Současně s těmito mzdovými požadavky by bylo na místě zabývat se záležitostmi nesmírně komplikovaného mzdového systému. Je tolik rozmanitých tarifů, tříd platového zařazení, zvláštních příplatků, fondů mistra atp., že se lze jen obtížně orientovat v tom kolik a za co se platí. To umožňuje vedení šidit zaměstnance. Mzdový systém by měl být jednotný, jednoduchý a každému srozumitelný.

Z analýzy průběhu dosavadních stávek vyplývá, že v zatímních požadavcích byly zcela pomíjeny problémy pracovního prostředí, dopravy do zaměstnání a bydlení. Ježto jsou to záležitosti často velmi složité, které lze jen nesnadno vyřídit, lidé podléhají síle zvyku, amiřují se s každodenním trmácením a ani nežádají změnu.

Musí se např. požadovat zlepšení v dopravě do zaměstnání a z práce domů. Vlakové a autobusové jízdní řády nejsou sladěny se začátkem a koncem pracovní doby, spoje se stále opoždují. Domáhat se je nutno i zlepšení stavu bezpečnosti a hygieny práce a sociálních zařízení; je třeba dále vytýčovat termíny, do nichž ředitelství podniku musí odstranit takové - ostatně obecně rozšířené - nedostatky, jako je špatná organizace vnitřní přepravy v závodě, nedostatečná nebo vůbec žádná klimatizace, nedostatečná opatření proti nadměrnému hluku a otřesům, nedostatek pracovních oděvů a skříněk na oděvy, špatný stav sanitárních zařízení a podávání preventivní regenerativní výživy v zdravotně rizikových provozech, tam, kde zaměstnancům přísluší Stávkový výbor by měl rovněž s vedením podniku konzultovat využívání základního fondu hygieny a bezpečnosti práce. Do požadavků je konečně třeba zahrnout také písemný závazek vedení podniku, že nikdo nebude vystaven represím za účast na jednáních a na stávce.

Skupina lidí, která se pro to rozhodla, by měla sepsat požadavky a obejít s jejich seznamem všechna pracoviště. Pokud se osazenstvo shodne na tom, že je proti vedení třeba vystoupit, každá brigáda, středisko či oddělení zvolí svého delegáta. Takto vybraná delegace se odebere na ředitelství a tam buď předá písemný seznam požadavků nebo požaduje setkání vedení s celým osazenstvem závodu, přičemž hrozí stávkou, jestliže vedení odmítá jakékoliv ústupky a jednání, případně když váhá s odpovědí. Další postup záleží na postoji vedení podniku. Nejlepším řešením je jeho souhlas s jednáním se zástupci osazenstva a rozhodnutí o přistoupení na požadavky v takovém rozsahu, jak to vyplývalo z tohoto jednání. Potom odpadá nutnost stávkovat.

V opačném případě se delegace prohlásí za stávkový výbor a osazenstvo přeruší práci. Nelze však zanechat práce na pracovištích, kde by to způsobilo ohromné ztráty, např. u vysokých pecí v hutích, nebo nesnáze obyvatelům, např. v tepelné elektrárně. Stávka trvá, dokud nejsou požadavky splněny. Zaměstnanci normálně docházejí do závodu, avšak nepracují. Stávkový výbor v této době zastupuje celé osazenstvo závodu. Musí se starat o pořádek na závodě, nepřipouštět chuligánské

výstřelky a konzumaci alkoholu.

Nakonec bude vedení donuceno jednat se stávkujícími. Obvykle stávkující jsou ochotni k určitým ústupkům a rozhodují se omezit některé požadavky. Za takovéto situace stávka je u konce. Výsledek vyjednávání se stávkovým výborem představuje seznam požadavků přijatých vedením a termíny jejich realizace. V písemné formě se předává osazenstvu. Mocenské orgány však již tak často veřejnost podvedly, že je třeba bedlivě sledovat, zda realizují požadavky tak, jak slíbily.. Proto se po ukončení stávky stávkový výbor mění ve stélou dělnickou komisi, která dbá, aby osazenstvo dostalo to, co mu bylo přislíbeno. V případě nesplnění požadavků nebo jakýchkoli následných represí, komise vystoupí jménem osazenstva s protestem. Může se stát, že v takovém případě bude nutno pohrozit novou stávkou.

Janusz Ryszard

Po premiérově expozé

V závěru své analýzy "expozé" jsem bývalého premiéra Edwarda Babiucha charakterizoval jako "premiéra na půl roku", aniž jsem tušil, že se tak přesně trefím. V textu (Oeconomia Poloniae AD MCMLXXX, str.22) jsem napsal opatrně:

"Vážím si intencí vlády, podporuji většinu vytčených hospodářských cílů - ale absolutně nevěřím v účinnost používaných prostředků. Mohou - v situaci obecného blaha - přinést chvilkový úspěch, ale zaplatíme za to již za rok za dva zmrazením a centralizací - a potom to nebude muset skončit lehkými společenskými třesy."

Naštěstí v rozhodujících dnech projevila vláda pružnost ve svých stanoviscích, krize přišla dříve a byla mírná. Položme si nyní otázku: co znamenají úmluvy se stávkujícími?

- zaprvé znamenají další úpadek autority vlády, jejíž nejvyšší představitelé museli vést rozmluvy na úrovni podniků. Při veškeré úctě k podnikům soudím, že vláda měla tímto jednáním pověřit odpovědné místní orgány - od čeho tedy vlastně jsou?
- zadruhé znamenají přechodný obrat vlevo, k socialismu. Již delší čas, shodně s celosvětovým trendem, se naše politika (ve stopách sovětské) nakláněla doprava. Tajemník Gierek začal mluvit o věcech rodiny skoro jako generál Petain a liberálové (tj. zastánci volného trhu a konkurence) začali uvažovat, za kolik let nebo měsíců budou kritizovat vládu zleva, namísto zprava.
- zatřetí: vzniknou-li nezávislé odbory, vznikne monstrum, které vysaje z hospodářství zbytky rezerv. Jsem ovšem pro to, aby toto monstrum bylo povoleno k životu: proti státu se postaví nebezpečný protivník, jehož síla byla vyzkoušena v srpnu - a již po nejvyšší dvou letech budou mít občané příležitost přesvědčit se, jak jsou škodlivé obě tyto pestie - a budou-li vhodně postaveny proti sobě, získají občané jisté možnosti svobody. Chci zde zdůraznit, že stejně jako mezi MKS, tak ve vládě jsou lidé ochotni sehrát takovou roli, aby obě složky měly v kritické chvíli ve svých táborech dost autority, jakmile nastane ...
- začtvrté: socializaci není schopna přežít ani nejbchatší země: příklady (krajní) Švédska a Libye přesvědčí oponenty této teze. Zcela jistě na to nestačí oslabená ekonomika PLR. Bez ohledu na různé půjčky je postupný krach neodmyslitelný - nejpravděpodobněji k němu dojde na jaře. Vládě p. Pinkowského jsem nedával zpočátku více než tři týdny života - avšak vzpomínám na půjčky, zlepšení psychologického klimatu i jisté konstruktivní rysy vládního stanoviska dávají možnost, že může vydržet až do předvídané krize.

Když čteme vládní expozé, je možno v něm zdůraznit - ve shodě s intencemi autorů tohoto dokumentu - dvě části: konjunkturální tah vynucený stávkujícími a prvky dlouhodobé politiky. Zejména to druhé je třeba ocenit co nejvýše - chyba je však v tom, že než se projeví jeho účinek, hospodářství se zhroutí v důsledku okamžitých tlaků a jejich důsledků.

Je tu ještě druhý problém: dejme tomu, že se Angličané rozhodnou pro jízdu vpravo. Experimentálně budou jezdit v prvním týdnu pouze osobní auta - ostatní auta budou jezdit vlevo. Samozřejmě, že po dvou dnech se experiment odvolá a jízda vpravo se prohlásí za kontinentální idiotství.

To právě potkalo gomulkovské pokusy s decentralizací a gierkovské WOG. Reforma, kterou naléhavě země potřebuje, musí být hluboká a rozhodná - a na to v přítomnosti vláda nestačí. Kdyby se o to náhodou pokusila - sami dělníci, plni nedůvěry, jí v tom zabrání.

V této úvaze nebudu opakovat abecedu ekonomie, připomenutou v Oekonomia Poloniae MCMLXXX. Připomenu jen, že každý pracující je vůči Západu zadlužen asi polovinou Fiata 126p - což je dluh velký, ale nikoliv tragický.

Nebudu se zabývat těmi částmi, s nimiž souhlasím, protože nejsou ani důležité. Polemiku by bylo dobré číst současně s textem proslovu p. premiéra - mezititulky jsou zde podle Życia Warszawy.

Styl proslovu (nikoliv však řečnické manýry, podobné dikci jiných aparátníků) ocenuju mnohem výše než jiné proslovy p. Babiucha. Náznaky budí dojem rozvahy, soudnosti, odpovědnosti - i věcnosti. Dvě výhrady, které k proslovu mám hned na začátku, dovolují mi bez dalších úvah soudit, že dokument neodpovídá požadovaným politickým reformám.

Zprvce: opět je to plán činnosti ředitele koncernu pro akcionáře - i když mnohem upřímnější. Tentokrát je již téměř celý věnován hospodářství. V současnosti je cílem vlády vytvoření podmínek pro hospodářskou činnost (především zajistit občanům volnost, rovnost a spravedlivost), aniž se touto činností sama zabývá. To je poněkud tak, jako by ředitel místo aby přemýšlel nad plánem stál nad soustružníkem, vysvětloval mu, jak má pracovat, kontroloval výrobky a chvílemi vlastnoručně seřizoval stroj.

Když jsou společenské podmínky v souladu, hospodářská činnost se automaticky rozvíjí správným směrem. Když však si vláda stanoví za cíl zisk, nutně ve jménu okamžitého zisku porušuje zásady, což potom zase narušuje ony nezbytné společenské podmínky (etatisté jsou nuceni k čím dál horlivějšímu vymáhání drobných zisků, "protože v tak tragickém stavu hospodářství ..."). Je to bludný kruh, který musí skončit katastrofou, pokud se zkušené hlavy tohoto mechanismu (a - i když jsou to aparátníci - jsou to přece jenom představitelé druhu Homo sapiens) nerozhodnou pro východisko, odpovídající dlouhodobým perspektivám: "Vyjděme z chaosu!"

Zadruhé: k uskutečnění tohoto rozhodnutí není třeba "hlubokých analýz a hodnocení". Když v kotli roste napětí a hrozí výbuch, nejsou nám potřebné informace "kdy dojde k výbuchu?", "o kolik vzrostlo napětí?", "Kdo je za to odpovědný?", "oč je třeba zmenšit dodávku páry?", ale je třeba otevřít kohoutky ihned!

Příklad není možná nejlepší - jde o to, že to nejdůležitější je vědět, jakých změn je třeba. Jestliže na této cestě i optimum překročíme, série následných událostí, byť v patřičném směru, nás k tomu optimu opět přivede. Zatímco vypočítávání, kde se toto optimum nachází a jak nejlépe ho dosáhnout, vždy trvá příliš dlouho (pokud je vůbec správné) a během té doby se třebas optimum nachází úplně jinde.

Ve většině případů se toto optimum najde samo: vezměte libovolnou hůl bez větších suků a najděte na ní její těžiště. Úkol je to nesnadný, jestliže hůl není homogenní. A přece stačí položit hůl na hřbety obou dlaní a posouvat je k sobě: setkají se přesně v těžišti. Oči je možno i zavřít, aby se nenarušil automatismus a reflexy. Potíží je ovšem v tom, že vládci by se cítili postradatelní a směšní se zavřenýma očima a s rukama založenýma. A přesto ministr, který tráví v kanceláři dvě hodiny, je obvykle lepší než pracant, který trčí v úřadě 18 hodin denně.

Tyto vstupní úvahy se týkají první "kapitoly" ("Aktuální opatře-

ní vlády pro nápravu hospodářské situace"). V podstatě je to nářad k šesti následujícím podkapitolám. Avšak jeden zmíněný tam problém vyžaduje přesto krátkého komentáře.

1. Aktuální opatření vlády pro nápravu hospodářské situace

"Politický život povedeme s přihlédnutím k hlubší analýze potřeb a požadavků společnosti". Zní to rozumně. Nedůvěru budí však následující věta, slibující, že se budou dodržovat předsjezdová a předvolební usnesení i požadavky pracujících. Pane předsedo, všechna ta usnesení jsou tak důkladně profiltrována a vytříděna, že do nich neproklouzlo nic opravdu moudrého. Ale v tom není jejich hlavní slabina.

Rád bych slyšel odpověď na otázku: co udělá vláda, jestliže "hlubší analýzy ukážou, že společnost vyžaduje legalizaci pornografie. Nebo zrušení smlouvy o přátelství se SSSR? Nebo prohibici? Je vcelku pravděpodobné, že by některé z podobných hesel získaly podporu většiny společnosti. Ale - v tom se snad shodneme - existují jisté zákonné normy, nedovolující, aby hloupější většina diktovala moudré menšině. V normálních státech roli takového rozhodčího plní senát, nejvyšší soud nebo prezident, který má právo veta proti nerozumným požadavkům, což - v různých zemích různě bývá - na nějaký čas stačí, nutí to k hlasování, vyžaduje se 3/4 většina hlasů nebo požadavek neprojde schválením parlamentu. V naší zemi však nejsou instituce podobné autority - navíc demokratická strana před lety škrtila ze svého programu požadavek vytvoření senátu. Byl to velký omyl. Dnes, kdy se národ domáhá nerozumných věcí, není možno říci: rada nejctihodnějších mužů se rozhodla neschválit tyto nerozumné požadavky - ale je nutno říci: "strana neschválí" nebo "věřte nám, že je to nemožné". Ale lidí ochotných uvěřit PZPR je v Polsku velice málo - mnohem méně než má PZPR členů ... A dále: v mnoha případech zněly požadavky dělníků z Pobřeží daleko rozumněji než kontraargumenty vládní komise!! Ještě mám v živé paměti zdvižený ukazováček přítomného vicepremiéra, p. Barcikowského a jeho falešnou tezi, že mezinárodní konvence nezmění polské zákonodárství, i kdyby byly ratifikovány následně. Nechci rozhodovat, zda p. Barcikowski vědomě lhal nebo projevil naprostou neznalost práva - tato věc by se měla stát předmětem jednání sejmu, protože takové snižování autority vlády je na pováženou.

Citované zpočátku věty je tedy třeba rozumět takto: "vláda pozorně vyslechne požadavky a vyhová těm, které bude považovat za rozumné". Jistě, mezi tisíci přání by i Džingischán našel taková, která by sloužila podpoře jeho politiky. Dokud neexistuje mechanismus, který by třídil požadavky oprávněné a moudré a mající dostatečnou podporu veřejnosti, dodud bude vláda proti své vůli vykonávat politiku voluntarismu. A třebas se za několik měsíců setká se stejnými požadavky, podepřenými však silou - v atmosféře, kdy nebude již možno vysvětlovat, že část z nich je nerozumná!

2. Řešení problémů v oblasti mezd a sociálních potřeb

Chybí zde být jen zmínka o snaze zrušit celý systém privilegií, způsobujících skutečné nerovnosti v životní úrovni. Je jasné, že poukázka na auta, přidělování stavebních parcel, příplatky na dovolenou, přidělování devíz na cestování atd. vytvářejí mnohem větší nerovnosti - navíc nekontrolované! - než zvýšení platu o pár set zlotých.

Pan premiér také neřekl, odkud na toto zvýšení vezme peníze. Je též známo, že zvýšení překračující 1000 zl. měsíčně si vyžádaly již miliony pracujících - a do června 1981 se má toto zvýšení

týkat všech skupin zaměstnanců. V tom případě zvýšení nejnižších platů z 2000 zl. na 2400 zl. bude znamenat de facto snížení úrovně středu. Nediskutuji, zda je to správné nebo ne: je to fakt.

Za jediné řešení považuji zrušení všech doplateků ze všech fondů a rozdělení těchto peněz mezi pracující. 1000 zl. není ani pro člověka s příjmem větším než 10.000 zl., ani pro státní pokladnu takový velký rozdíl (je to nepočatná skupina lidí), ale tytéž peníze pro člověka s příjmem 4000 zl. je rozdíl mezi životem z ruky do úst a přece jenom životem slušnějším, i když šetrným. Protože tyto peníze budou opravdu ušetřené. Příplatek 200 zl. měsíčně místo podpory na dovolenou způsobí i úbytek rekreantského návalu. Stát ušetří (možná, že lidé místo na dovolenou půjdou pomáhat při žních) a lidé budou nutnost šetřit brát vážně, dobrovolně a ve shodě se svými vlastními možnostmi. Dnes leckdo utrácí čas na dovolené jen proto, že je placená.

⋮

3. Opatření proti neodůvodněnému zvyšování životních nákladů

Neexistuje "objektivní sociální minimum" a i kdyby existovalo, nemělo by mít nic společného s platovými úpravami, protože v dalším průběhu by došlo k reálnému snížení životní úrovně lidí s nejmenšími příjmy. Je ovšem pravda, že tuto metodu vnutily vládě stávkové výbory. Se zvědavostí očekávám, jak bude stát zavádět socialismus - již nikoliv pouze slovy. Onemocníme z toho, ale tuto výhradu musíme přetrpět, abychom získali imunitu proti bacilům socialismu.

Směšně působí také, jak vláda organizuje pracovní dobu a volné soboty - zejména v porovnání se slibovanou decentralizací. Lidé! Otázka volných sobot a pracovní doby je přece předmět diskuse mezi pekařem a vedoucím nebo majitelem pekárny - a nikoliv záležitost vládních nařízení. Proč by měl zámečník z Poznanska pracovat stejně jako koželuh z Kurpiowska? Jednoduše vláda vzala na sebe příliš mnoho řídicích úkolů, byrokracie sjednotila, co mohla - a stávkující se přizpůsobili této hře a žádají, aby vláda, když už řídí vše, řídila i toto. Jediná rada: zbavit se toho balastu a omezit tyto pravomoci na nejmenší míru, jinak se z toho pomateme. Nikde snad není etatismus tak neschopný a směšný.

⋮

4. Lepší zásobování trhu ještě v tomto roce

⋮

Již 35 let žijeme v systému, který nezná peníze. Vyrostla generace lidí - navíc docentů ekonomie - kteří se nevyznají v tomto vynálezu Féničanů. Odtud ony nesmírně legrační argumenty "máme těžkosti s papírem". Nebo se šněrovačky. Prostě je to nesmysl. Chybí nám nikoliv "papír", ale všechno, tzn. peníze. Kdyby toho nebylo, tak bychom prodali např. něco ocele z hutě "Katowice" a koupili v zahraničí papír, šněrovačky a ropu (ostatně v Rotterdamu je levnější než v dlouhodobých kontraktech!). Naši státníci uvažují v kategoriích z epochy směnného obchodování - a to ještě z jejích začátků.

Vláda chce zajistit řemeslu stabilní podmínky rozvoje. Pěkná myšlenka - ale zase: Co se tím myslí? Jestli svoboda podnikání a záruky, že nebudou v nejbližších 15 letech vyhlášeny nové daně - tak Polsko do dvou let rozkvetne novými domy, postavenými ze soukromě vyrobených cihel. Jestliže se ovšem stabilizací rozumí licence, kterou obdrží švec s tím, že tuto licenci neobdrží,

"bude-li potřeba ševcovských služeb uspokojena" - tak to v budoucnu povede (i když někteří řemeslníci souhlasí s takovýmto řešením) k degeneraci řemesla, ceny služeb budou stoupat a stát - se souhlasem naivní veřejnosti - se bude dělit s řemeslníky prostřednictvím daní a výměrů o nepravou "nadhodnotu".

Z e m ě d ě l s t v í

...

Po celých 60 let bylo polské zemědělství nestydatě vykořisťováno státem, ovlivňovaným vrstvou, z níž pocházeli jeho úředníci - měšťanstvem. Pokrokem pro polskou vesnici by byl návrat ke svobodám, jaké jí zaručil císař Alexandr II., nemluvě o Franci Josefovi a zejména Vilémovi.

...

Program liberálů postuluje plnou svobodu zemědělského podnikání, text "O zemědělství" zdůrazňuje: Francie a USA subvencují zemědělství - a mají nadbytek potravin; my zemědělství okrádáme - a máme nedostatek; nebylo možné přestat s vměšováním se do zemědělských záležitostí? Osobně se přikláním k názoru, zvolna si razícímu cestu po tolika letech vykořisťování potřebuje vesnice několik let podpory, je třeba - aspon částečně - vrátit uloupené biliony. Pouze to - spolu se slíbenou stabilizací - přiláká do vesnic mladé, energické lidi a ty, kteří chtějí žít na vyšší úrovni. K stabilizaci přiklámám se k názoru prof. Manteuffela: "Od teďka žádné experimenty, začínáme prostě dobře hospodařit!" Kdyby tento názor zvítězil před 35 lety, nemusel by se SSSR obávat carterovského bojkotu: Polsko by dodalo Rusům potřebné množství zboží ...

...

O ostatních problémech neřekl v této kapitole p. premiér nic, leč přislíbil, že se něco podnikne již v září. Těžko to v současné situaci kritizovat, raději přikývneme s porozuměním. V otázce příčin těžkostí: kdyby nebyl "nedostatek důslednosti při realizaci zásadně správných rozhodnutí strany", dávno by se Polsko rozpadlo, když většina těchto rozhodnutí - zejména těch dřívějších - byla pro zemi zhoubná (mimoходом: všimněte si, jak neohrabaný a nejasný je tento úryvek ve srovnání s ostatním textem! P. Pinkowski jej musel pronést s velkým sebezapřením). Na druhé straně je pravda, že stranický aparát - a především administrativní - častokrát sabotoval správná rozhodnutí sejmu: např. v otázce řemesel. Bylo by třeba pp. Pinkowskému a Kaniowi připomenout slova Johnsonova k Nixonovi, když přebíral funkci prezidenta USA: "Jestliže se Vám administrativu nepodaří v prvních šesti týdnech osedlat - nepodaří se Vám to již nikdy". (...)

6. Snížení investičních nákladů

(...) Návrh na "...omezení investic pohlcujících kapitál a jejichž další realizace by nepřispěly k zvládnutí současných hospodářských problémů" je těžké přiznání k vážným chybám. Jestliže se tyto investice nevyplácejí - to je problém pro soud a ne pro ekonomy. Jestliže ~~to~~ ~~od~~ ~~to~~ tak není - mohl by se o ně zajímat kapitál zahraniční. Zamýšlené zkrácení investičního plánu, k čemuž vyzývám již tak 20 let, vypadá moudře. Jsem jen zvědav, kdo z místních bonzů bude souhlasit, aby byla zmrazena jeho investice.

Vláda zamýšlí snížit svoje výdaje o 30 mld zlotých. Na zemi ve velmi těžké situaci to není zrovna mnoho! 2,5% rozpočtu. Co bychom asi řekli, kdyby muž vydělávající 5000 zlotých měsíčně přišel domů a takto pravil k manželce: "Drahá, jsme v tragické situaci, musíme měsíčně ušetřit 125 zlotých!" Taková je skutečná proporce těchto úspor.

7. Zastavení procesu zadluženosti

Je jasné, že dluhy se mají platit. Místo umělého podporování exportu, což způsobuje následné škody v racionální organizaci hospodářství, bylo by třeba seřadit směnitelnost zlotých za dolar tak, aby se export vyplácel. To je vše. Všechny prémie a podpory slouží pouze k naplnování kapsy západních odběratelů prací polského dělníka - a co je na tom nejzábavnější - místo vděčnosti nás tamější odbory obvinují z dumpingu!

⋮

8. Změny v metodách plánování a řízení národního hospodářství

Docházíme ke klíčovým otázkám. Vláda ohlašuje projekt komplexní hospodářské reformy. Práce nad ní se účastní "zkušení funkcionáři strany a politických organizací, vědci a ostatní praktičtí odborníci".

Znepokojení vzbuzuje právě tato sestava: praktici mají zde být právě jen konsultanty, rozhodujícími o tom, co se nemá realizovat. Obávám se též, že i vědci budou - ach Bože - pocházet z polské ekonomické školy ... Je třeba kooptovat do této komise i několik znalců z opozice - především vytáhnout z Chicaga několik ekonomů polského původu. Dobré by bylo též zaplatit zahraničním konsultantům...

Jinak všechny konkrétní návrhy vypadají tak, jako by je p. premiér opsal z "Programu liberálů" - chvílemi ovšem odbíhá od ducha toho programu, což vede k deformacím.

- Úvaha o ekonomickém rozpočtu patří podnikům (ale ceny! - bez jejich upevnění to situaci jen zhorší),
- zvýšení samostatnosti podniků,
- centrální plánování omezeno na strategické cíle (ale co jsou to strategické cíle?),
- přísné ohraničení kompetence ministerstev (bylo by dobré zredukovat jejich počet na sedm-osm!),
- a nakonec opravdová bomba: "zrušení limitované zaměstnanosti". Mzdy ušetřené snížením zaměstnanosti mohou být využity podniky k individuálním odměnám nebo přídávkům. To jde dál než reforma v Maďarsku - a je to správné. Je též správné, že se to uskuteční, když budou o stavu zaměstnanosti aspoň částečně rozhodovat dělníci sami prostřednictvím svých nezávislých odborových svazů (jestliže vzniknout...). V opačném případě by nám hrozilo to, co před 100 lety v USA: dělníci, podnikání falešnou solidaritou, budou protestovat proti racionálnímu snížení zaměstnanosti; (...)
- decentralizace v rozhodování s přesunem pravomocí na místní orgány. Ano, ale jakých pravomocí, protože mohou to být pravomoci např. k reglementování řemeslníků a rolníků... Centrální vláda práce jenom ochotněji souhlasí s omezováním než se zrušením omezení. V jiných zemích stanoví zákony parlamentu a ústavy, jaká práva nemohou místní orgány podnikům odebrat - u nás: jaká se jim nedovolují přiznat. Aby se tato operace podařila, je třeba od základu přebudovat celý systém filosofie práva;
- růst pravomocí místních orgánů v rámci samosprávy - znamenitě! - s podmínkou, že se přihlédne k zmíněným již omezením;
- větší podpora šetrného hospodaření v terénu. Stačí zajistit stálé procento z příjmu - a skončit s dotacemi. Peníze obdržené darem se lehce utrácejí... Minimální postulát: skončit se systémem "rozpočtového roku", kdy peníze neinvestované do 31. prosince nejen že propadaly, ale krátil se o ně také finanční plán příštího roku (možná nebyly potřebné...). Místo vytváření pobídek stačí zrušit pobídky, které v uplynulých 54 letech vedly k rozhazování;
- využívání názorů vědců... Věřím, že má vláda ty nejlepší úmysly -

avšak většina odborníků (?) ve společenských vědách je nejčastěji pouhou figurou - jsou ochotni vydávat takové expertízy, jaké si vláda přeje slyšet. Dokud vedoucí strany si nezačne více cenit názorů protichůdných než shodných se svými - dotud k žádné nápravě v této věci nedojde. Je třeba místo "klíčových problémů" zajistit vědcům badatelskou svobodu - a teprve potom bude možno očekávat nestranné expertízy. Ve jménu společnosti žádám od vlády možnost takové spolupráce!

9. Splnění přijatých závazků v oblasti ekonomické a společenské

Jestli pomineme zmínku o kontinuitě v praktické politice ve věcech náboženské víry - pak tento oddíl patří k nejlepším. Budeme sledovat plnění slibů a zejména, aby projekt zákona o cenzuře ozřejmil zásady jejího fungování nikoliv jen přesně, ale také způsobem hodným národa vychovaného v latinské kultuře. Vím, že vlivy Východu se nedají jen tak hned vymýtít a že od Tatarů převzatá podezíravost bude ještě dlouho brzdit náš rozvoj - ale je třeba tento vliv radikálně omezit.

10. Úloha odborů v systému socialistické demokracie

Tento titul se nehodí k obsahu. Kromě začátku: "Vládě nepřísluší formulace jejich (tj. odborů) úkolů". Každý liberál musí souhlasit s takovým stanoviskem - tak cizímu dosavadnímu stylu, který strkal nos i do stanov Svazu chovatelů kanárků!

Vláda chce "vytvořit podmínky pro rozvoj dělnických samospráv tak, aby se staly opravdovými spoluměstskými". Položím teď indiskrétní otázku: a kdo má být tím druhým spoluměstským?

Odstranění - jak praví marxisté - rozporů mezi zájmy spoluměstských, rozporů, které v krajních případech vedou ke stávkám, je pouze jedno: místo nereálného zvyšování platů, které musí vést k rychlé inflaci, je třeba platit dělníkům akciemi jejich podniků!

Za dva tři roky - shodně s programem liberálů - bude v rukou pracujících na 50 % akcií - a potom budou moci pracující bez rozporů a s vědomím svých práv rozhodovat o osudech svých podniků! Je to jediný způsob, jak zabránit vlně stávek, které určitě vypuknou současně se zhoršením hospodářské situace za několik měsíců. Dělníci si ve svém jinak obdivuhodném boji neuvědomují, že jedině to by pomohlo vyřešit problém - a vláda a inteligence se bojí ztratit roli vlastníků a ekonomů. Více důvěry, pánové!

K otázce družstevnictví: bylo téměř zcela zbyrokratizováno a ovládnuto aparátem vlády. Měl jsem hodně informací - a sám jsem se takových schůzí účastnil - že členové družstev ztratili vědomí, že jsou spoluměstskými - a pokorně souhlasili s návrhy na nevýhodné fúze nebo změny stanov. Skandální je správa bytových družstev, které souhlasily s tím, aby se byty rozdělovaly podle kritérií, na která družstva nemají vliv. Důrazně podtrhuji: vláda zde není vinna! Vláda má právo vyvíjet nátlak - v hranicích práva - a jestliže valné shromáždění družstva jak stádo ovcí tomuto nátlaku podléhá - je samo vinno.

V přítomné chvíli jsou členové družstev povinni zhavit se tohoto marasmu, uvědomit si, že jsou spoluměstskými družstevního majetku - a převzít nad ním plnou kontrolu: změnit výbory, jestliže nemají

důvěru nebo jsou již natolik zlenivělé. že nejsou schopny provádět takovou politiku. Upozornuji, že členové mají právo dovolávat se svolání mimořádných valných shromáždění a valné shromáždění má právo na změnu statutu, ukáže-li se potřeba. Důležité: o změně statutu je třeba uvědomit odpovědný úsek ministerstva vnitra. Jen uvědomit! a čekat dva týdny: žádný souhlas ani potvrzení není již třeba. Případná odpověď ministerstva vnitra, že nesushlasí se změnami, je právně neplatná.

A jestliže bude někdo oponovat: "bez souhlasu administrativy nelze!" - tak necht potom nenaříká, že je mu zle. Necht si uvědomit, že administrativní aparát na nižších stupních je nepřátelský zrovna tak vládě jako samostatně jednajícímu občanovi - dokázal zničit téměř všechny smělejší reformy vlády p. Gierka! Nedovolme mu zničit záměry současné vlády!

Je to patrné i z tohoto bodu: "všechny příkazy a nařízení musí být okamžitě a právoplatně realizovány", protože v minulosti nejčastěji právě aparát sabotoval příkazy vlády!

:

Vláda, ještě jednou potvrzující, kdo je jejím potenciálně největším nepřítelem - nejenom že vyžývá celý státní aparát ke spolupráci, větší účinnosti a disciplinovanosti, ale slibuje i "větší kontrolu na všech stupních řízení". Dává přitom dobrý příklad, když navrhuje, aby se Nejvyšší kontrolní orgán stal nezávislým a jako orgán sejmu skutečně kontroloval samu vládu! Ještě jednou bravo za skvělou myšlenku - a budeme pozorně sledovat, jak se realizuje! Nemám ani stín pochybnosti, že "střední stupeň" bude raději vytvářet aparáty ke kontrole občanů (např. smutně proslulé společenské kontroly, chodící po domech...) než ke kontrole vlády.

:

11. Význam trvalosti a nenarušitelnosti našeho spojení pro suverenity Polska

Nediskutuji o tom, že "vztahy mezi Polskem a SSSR jsou opřeny o vzájemnou úctu a důvěru" a je třeba přiznat, že mohou přinést "národům obou států vzájemný užitek". Dokonce i politický - nemluvě již o hospodářském. Je třeba však uspořádat systém vzájemných účtů, protože v současném nepořádku nelze činit žádná racionální rozhodnutí. Tak se může stát, že Polsko importuje z některého státu RVHP zboží, které by mohlo samo a třeba i levněji vyrobit - a naopak exportuje něco, co by se levněji mohlo vyrobit tam! Ještě chvíli a kvůli "splnění závazků vyplývajících z usnesení o uzavření smlouvy o globálních exportních kvótách" začneme exportovat cukr na Kubu!

"Rozvoj našich vztahů se státy Evropy, Asie, Afriky, obou Amerik." Dá jen příležitost k diplomatickým službám lidem vyčleněným z aparátu. Nic víc.

Naše činnost v OSN nám úcty nepřidává. Podle mého názoru by mělo Polsko z OSN odejít - kvůli snížení výdajů a zbavení se role figuranta. Ale na tuto diskusi zde není místo.

12. Hospodářská a vědecko-technická spolupráce se všemi státy

:

Skončila se jedna epocha, ale neskončily potíže. Naopak - dnešní představitelé budou muset zaplatit cenu za 35 let vlády diletantů. Vysoko zvednutá vlna emocí bude ku prospěchu a nikoliv překážkou v překonávání obtíží - jestliže vláda svou činnost zaměří k jejímu využití a nikoliv k jejímu potlačení!

Michał Suszycki ze Svobodné Evropy označil Gierkovu vládu etiketou liberalismu. Podobně razil heslo "obohacujte se!" - ne přímo, samozřejmě. Byly zde opravdu jisté znaky rozvážného přístupu k hospodářským problémům - agentáže, prodej bytů do vlastnictví, ře-

meslo - ale tato politika byla prováděna příliš opatrně a v rámci tak těsného kruhu, že skoro těžko ji připisovat vládě - spíš realita sama se prodírala tvrdou slupkou etatismu a vláda ustupovala pod nápor nezbytnosti a tváří v tvář již existujícím faktům. Nazývat na druhé straně takto i takové akce jako odněmání půdy sedlákům nebo oslavovat "daně z luxusu" - to by bylo směšné.

Srpen 1980 byl přelomem: všechny vrstvy si uvědomily svou společenskou úlohu. Vládcové zaklínali po 55 let národ slovem "socialismus" (dělal to i Pilsudski, i Hitler, Stalin, Gomulka i Gierek... ale pouze první z nich měl odvahu přiznat, že vystupuje z tohoto vlaku) - a tento tak dlouho vyvožávaný duch zaklepal nyní na okno a žádá ústy dělníků, aby byl vpuštěn! V tomto okamžiku pravdy pochopil aparát strany - jako majitelky lidového Polska - že skutečný socialismus, který v 30. letech přivodil zkázu mocného britského impéria a zrovna tak zmáhá bohaté a hospodárné Švédsko - by byl zhoubou. Tento experiment by zničené Polsko nevydrželo.

Vládcové přece nechtěli dát pracujícím ani vymoženosti socialismu ani lidská práva. Tím zmobilizovali proti sobě celý národ. Vznikla národní fronta: inteligence souhlasila s ústupky, rolníci s podporou, určenou městům, dělníci byli ochotni zřeknout se částí svých ekonomických požadavků - a to vše jen proto, aby získali politické svobody! Dokonce i část nejvyšší postaveného aparátu podbízel stávkujícím tento způsob, umožňující Moskvě spolknoutí hořké pilulky - když poznala, že jednotnou vůli národa v tomto směru nepřemůže.

Ekonomické vymoženosti dělníků jsou Nessovým darem zemi - za půl roku (nebo později, podle toho, kolik půjček nová vláda získá) se o tom dělníci sami přesvědčí, když uvidí krach státního hospodářství. V té chvíli musí inteligence - pokud se nemá země zmocnit chaos - napravit zradu klerků a přesvědčit dělníky, že jediným východiskem je opustit tonoucí vrak a jít vlastní cestou pod energickým, avšak dobrovolně zvoleným vedením. Samozřejmě, že inteligentovi, žijícímu z práce dělníka (to inteligence dostává množství dovolených, inteligence těží z výhod pojištění, inteligence produkuje pseudovědecké, bezcenné práce) bude zatěžko přistoupit na to, aby žil z reálné práce - aa aparátníci, že nebude moci dirigovat lidi. Nakonec za půl roku může první skončit na dlažbě a druhý na lucerně!

Povel ke konfrontaci ještě nezazněl - a jestliže se vláda dokáže moudře zbavit odpovědnosti např. tím, že přesvědčí lidi, že ceny diktuje trh a stát nemá ani oprávnění ani možnost je upravovat - můžeme z toho všeho vyjít bez prolití krve. Je samozřejmé, že po letech hlásání, že stát může beztréstně řídit všechno, je obtížné přiznat se k chybě - ale je to tvrdá nutnost. Poprvé i propaganda bude hlásat pravdu - to pomůže!

V r. 1956 zaznamenal Jerzy Putrament ve svých pamětech: "Tak je to správné: nejdříve ostrý zvrát doprava a potom již stále vlevo a vlevo..." To "vlevo" nevyšlo tak úplně, byť světové trendy přály tenkrát ještě levicovým hnutím - vládnoucí vrstva však nepovolovala příliš velký pohyb, takže vznikl systém "ani ryba ani rak". Možná škoda, že rozčarování ze socialismu nepřišlo teď, shodně s ručičkami na ciferníku dějin - ale budoucnost je jasná: nejdříve ostrý zvrát vlevo - a potom už jen vpravo, vpravo... Dej Bůh, abychom se zastavili u libefalizace - ne dál.

(Officyna Liberalów, Warszawa 1980)

Varšava, 4.11.1980.

STÁVKOVÉ INSTRUKCE

PRO ZAKLÁDAJÍCÍ VÝBORY NSZZ "SOLIDARITA"

Mazovské oblasti

Národní dorozumívací komise NSZZ "Solidarita" v Gdaňsku ohlásila den 12. listopadu roku 1980 dnem stávkové pohotovosti.

Žádáme odstranění změn doplněných do statutu NSZZ "Solidarita" Wojvodským soudem ve Varšavě. Žádáme uznání našeho statutu vládou. Pokud nebude tento požadavek splněn, začne dne 12. listopadu stávka.

Rozhodnutí o stávce se setkalo se souhlasem pracovních kolektivů v naší oblasti. Potvrdil to výzkum provedený ve více než stovce podniků a zároveň rozhodná podpora několika set delegátů pracovních kolektivů na setkání dne 25. října.

Začátek stávky ve Varšavě a na Mazovsku bude ohlášen Presidiem NSZZ "Solidarita" Mazovské oblasti den předem, tj. v úterý 11.11., po schůzi Národní komise. Zpráva bude předána Zakládajícím výborům "Solidarita" před 13. hodinou v úterý.

Před stávkou je třeba provést informační a propagační akci. Na všech viditelných místech, na autobusech, tramvajích, vlecích a všude, kde je to možné, se musí objevit plakáty se stávkovými hesly, jako např.:

- Žádáme odstranění změn ve statutu NSZZ "Solidarita"
- Protestujeme proti změnám ve statutu provedeným soudem
- Žádáme registraci a ne redakci statutu
- Opravujte hospodářství a ne statut

NSZZ "Solidarita"

Z a č á t e k s t á v k y

Stávka začne ve středu 12. listopadu v 6.00 hod. ráno. Začátek stávky oznámí sirény a jiné signály, např. klaksóny a reflektory vozidel apod.

Městské komunikace ve Varšavě budou činné do 9,00 hod. Tramvaje a autobusy musí být ozdobené. V devět hodin zajedou tramvaje do vozoven. Obsluha bude informovat pasažéry o důvodu stávky. V době stávky budou jezdit pouze služební autobusy. Jejich trasy a intervaly určí KZ "Solidarita" MZK a zveřejní. (Závodní komise Městských dopravních podniků - pozn.překl.)

Presidium MKZ NSZZ "Solidarita" Mazovské oblasti se sejde 12. listopadu v 6,00 hod. v sálu laboratoře Hutě Varšava, ul.Kasprowicza 132, tel.359261 a 359264.

Spojky

Všechny KZ NSZZ "Solidarita" jsou povinny určit jednu, nanejvýše dvě spojky, kterým vystaví odpovídající zmocnění. Spojky se dostaví do Hutě Varšava v 7,00 hod. (jsou povinny mít vlastní dopravní prostředky - auta, motorky, kola).

Po obdržení těchto instrukcí se Zakládající výbory postarají o to, aby se s jejich obsahem seznámili všichni pracující.

Do podniků budou dodány vzory plakátů. Prosíme o jejich rozmnožení a umístění na viditelných místech. Počítáme také s vlastní iniciativou podniků.

V mimovaršavských střediscích, jako je např. Pruszków, Skierniewice, Żyrardów, Wyszów, Ciechanów, Legionowo a jiných je třeba vytvořit po dobu stávky mezipodniková koordináční střediska, která

zajistí spojení mezi Presidiem "Mazovsko" se sídlem v Hutí Varšava a jednotlivými podniky. Do pondělí 10. listopadu musí oznámit adresy a telefony těchto středisek do sídla presidia "Solidarita" Mazovské oblasti, ul. Szpitalna 5, tel. 277433.

V době stávky bude v úřadu ve Szpit. ulici působit pouze celodenní služba u telefonu.

Nestávkují

Z účasti ve stávce jsou uvolněny ženy, které se starají o malé děti.

V době stávky budou bez přerušení fungovat následující veřejné služby a zvláště důležité podniky:

- střediska zdravotní služby a lékárny
- komunální služby: elektrárny, plynárny, vodárny, teplárny, hasiči a telefony
- farmaceutické podniky
- všechny pohotovosti
- radio a televize - pod podmínkou, že nebudou odmítat vysílat hlášení a zprávy NSZZ "Solidarita"
- školy, mimo škol podnikových. Školy je třeba vyzdobit a studenty informovat o důvodech stávky. Musí být zajištěn dohled nad mladšími dětmi
- jesle, mateřské školky, ústavy sociální péče
- obchody s potravinami a podniky produkující základní životní potřeby - tj. pekárny, mlékárny, masny a s nimi spojená doprava
- podniky veřejného stravování.

V době stávky bude platit zákaz prodeje a čepování alkoholu.

Stávkují

Průmyslové obchody, prodejny novin a tabáku, benzinové stanice a letecká společnost LOT. Pro ochranu obchodů je třeba zajistit čtyřadvacetihodinové služby personálu.

Vysoké školy samy určí formu své účasti na stávce.

Projektové ústavy, vědecké ústavy, úřady, redakce apod. stávkují v normální pracovní době, organizují se informační akce a solidarizační setkání. V době stávky pomohou pracovníci těchto institucí vyrábět pásky, vlajky, plakáty, letáky a budou vydávat informační materiály. V případě potřeby se budou podílet na udržování spojení mezi stávkujícími podniky.

Jsou také povinni pomáhat v činnosti nemocnic a v opatrování dětí a lidí, kteří pomoc potřebují.

V průmyslových podnicích

bude zastavena produkce a zastaveny stroje a zařízení, kromě těch, které je třeba kvůli zabránění vysokých ztrát udržovat v činnosti nebo v chodu naprázdno.

Stávka bude mít okupační charakter. Veškeré osazenstvo zůstane na území závodů. V určených případech budou vydávány propustky. Stále propustky, opravňující nejen k opuštění vlastních podniků a návratu do nich, ale také ke vstupu do prostor Hutě Varšava budou mít spojky, členové Presidia NSZZ Mazovsko a Presidia Zakládajícího výboru NSZZ Hutě Varšava.

Pořádková služba

bude zorganizována ve všech podnicích. Zabezpečí všechny budovy a úřady, aby se na území jí svěřené nedostaly nepatřičné osoby. Podniková stráž bude plnit své povinnosti spolu s pořádkovou službou NSZZ "Solidarita".

Na území podniků nebude v době stávky vpuštěn nikdo kromě pracovníků a osob vlastních trvalé propustky. Na území podniků nesmí vstoupit zvláště funkcionáři MO a SB, stejně jako vojáci WP. (VB, StB a polská armáda - pozn. překl.) Kdyby se kdokoli pokoušel vniknout na území podniků násilím, je třeba ho upozornit, že se nepřijímá odpovědnost za jeho bezpečnost a že odpovědnost za následky padá pouze na jeho hlavu.

Výzdoba

Uvnitř podniků i zvenčí budou umístěny transparenty a plakáty se stávkovými hesly a národní vlajky. Všechny dostupné audiovizuální prostředky, jako informativní tabule, místní rozhlas, podnikové noviny a tiskařské prostředky budou využity pro informační a propagační akce.

Příprava ke stávce

Pracující jsou povinni se na stávku připravit. V úterý 11. listopadu si přinesou do práce deky a spací pytle, ve středu zásobu potravin na dva dny, termosky s horkými nápoji a osoby užívající léky jejich odpovídající množství. Určené osoby se postarají o lékařskou pomoc. Zdravotní služba v podnicích je povinna pracovat nepřetržitě.

Jídelny

musí připravit jídlo o jednom chodu pro všechny. Jídelnám se musí zabezpečit pomoc. Tam, kde jídelny nejsou, je třeba se domluvit s jinými podniky nebo podniky veřejného stravování.

V případě, že se objeví vážné potíže se stravováním stávkujících, prosíme o vyrozumění Presidia v Huti Varšava.

Rozhodnutí o zakončení stávky učiní Presidium NSZZ "Solidarita" v Mazovské oblasti po dohodě s Národní komisí NSZZ "Solidarita" v Gdansku. Konec stávky oznámí sirény a jiné signály stejně jako její začátek. Stávku zakončíme zpěvem státní hymny.

Presidium MKZ NSZZ "Solidarita"
Mazovské oblasti

Varšava, 25.11.1980.

PORUŠENÁ DOHODA

Dne 20.11. byla provedena v sídle NSZZ Solidarity kraje Mazowsze prohlídka. Byl při ní nalezen dokument "Úvahy o dosavadních zásadách stíhání účastníků ilegální protisocialistické činnosti", který podle prokuratury má být "běžně aplikován". Dokument byl opatřen označením "tajné".

Nicméně nikoli vše, na čem je napsáno "tajné" skutečně tajným musí být.

Tajné byly krádeže a plýtvání penězi.

Tajné byla inkompetence a hloupost.

Tajné bylo vše, co se chtělo skrýt lidem ze strachu před zkompromitováním a spravedlivým hněvem.

Tajné byly zločiny MO a SB (Veřejné a Státní bezpečnosti, pozn. překl.) na baltickém pobřeží v r. 1970, jakož i v Radomi a Ursusu v r. 1976.

Rovněž nalezený dokument prokuratury byl tajný jen proto, že kdyby byl veřejný, lidé by se dozvěděli, že tu jde o ohrožení činnosti nezávislých odborových svazů. Bylo třeba skrýt skutečnost, že prokuratura doporučuje MO a SB další porušování zákonů.

SPRAVEDLNOST JE OPOROU MOCI A TRVÁNÍ POLSKA.

Spravedlnost musí být stejná pro všechny. Dosti již jejich a naší nerovnosti před zákony. Nikdo nesmí krást a promrhávat práci druhých. Ani oni!

Musí se jim též zabránit v tom, aby zneužívali aparátu spravedlnosti jako nástroje teroru. Protiprávní zbavení svobody Jana Narozniaka, který veřejně pracoval pro naši polygrafii je aktem teroru vůči našemu odborovému svazu.

Publikování onoho "tajného" dokumentu je formou boje za spravedlnost a stejná práva pro všechny. Nedovolíme, aby byl za to kdokoli stíhán. Žádáme proto propuštění člena a zaměstnance Solidarity Jana Narozniaka, a rovněž musí být propuštěn Piotr Sapelo, pracovník tiskárny prokuratury.

72 dní - tolik času uplynulo mezi uzavřením gdaňských dohod a registrací Solidarity - tak dlouho jsme bojovali o právo na existenci.

Brutální ingerence prokuratury a bezúčnostní služby do práce našeho odborového svazu a zatčení našeho pracovníka nám má znemožnit činnost.

ZVÍTĚZILI JSME V ZÁPASE O EXISTENCI.

VYHRAJEME I BOJ O PRÁVO NA KLIDNOU PRÁCI PRO DOBRO ZEMĚ.

Vstup policie do úřadovny Solidarity - to je porušení veřejných dohod, to je upřednostňování síly před právem. Orgány stíhání chtějí jednat tak, jako by nebylo SRPNA 1980.

Chtěli jsme řešit záležitost kompromisem. Úřady však tomu tak nechtěly. Včera se naše delegace dvakrát pokoušela o rozhovor. Úřady však odmítly zadržené propustit a přerušily vyjednávání.

Vzhledem k této situaci Presidium MSZZ Solidarity kraje Mazowsze vyhlašuje den 27.11. dnem stávkové pohotovosti.

Musíme se postavit proti bezpráví. Jediným zdrojem neklidu je mnohonásobně opakované porušování gdaňských dohod mocenskými orgány.

PAMATUJME! 72 dní jsme museli bojovat o právo na existenci. Nedovolíme provokatérům roztrhat gdaňskou dohodu:

Výbor NSZZ Solidarity
kraje Mazowsze

Martin Hybler - Jiří Němec

Hledání odpovědi

Běžná západní interpretace "disidentského" hnutí v zemích východního bloku vidí jeho těžiště přeci jenom v tom, že se jedná o jakýsi specifický typ opozice v podstatě politické. "Političnost se tu pojímá v termínech ideálu moderního parlamentarismu typického pro evropskou společnost, tj. asi v tom smyslu, že, kdyby to podmínky umožnily, došlo by v těchto zemích ke konstituci pozitivně programově vyhraněných politických stran, které by zápasily o moc dle legálních zásad, z nichž jsou jako primární sledovány zákon svobodné volby reprezentantů občanů, zákon vůle většiny a zákon tolerance vůči opačnému názoru. Disidentství je pak interpretováno jako okolnostmi vynucená privace této formy parlamentní opozice. Takový pohled implicitně prolíná větší částí publikací na zmíněné téma. /Pro faktickou neaktuálnost necháváme stranou "levičácký" koncept disidence jako zárodečné fáze tvorby "revolučních buněk"./ Jako jedině možný dlouhodobý cíl disidentského hnutí se pak sledává nějaká forma změny stávajícího systému "reálného socialismu", obvykle jako reforma ve směru přijetí parlamentně demokratických pluralitních prvků. Rozhodující pro takové uvažování se zdá být napětí mezi "totus" a "plures". Toto vidění je ovšem charakteristicky jednostranné a pouze v některých případech a jen z formálního hlediska oprávněné. Už titul "disident" - naznačující, že bytostným určením se tu myslí /politický ovšem/ nesouhlas se stávajícím uspořádáním - je pouze povrchní a někdy přímo zavádějící: nesouhlas sice k disidentství patří, ale jen jako mocí samou vynucený důsledek z něčeho jiného - a tím jiným je jednoduše aktivní zájem na plně lidském životě v současné krizové společnosti. Všobecně totž uvnitř disidentského hnutí /ponecháme-li už to slovo/, alespoň co se týče československé zkušenosti, panuje spíše přesvědčení, že nějaká podstatná systémová změna totalitního socialismu je nemožná. Že tento systém není schopen žádnou podstatnou změnu připustit, neboť by tím ohrožoval sám sebe ve své nejvnitřnější podstatě.

Přesvědčení disidentů o nereformovatelnosti socialismu ovšem někdy vyúsťuje v hlubší pochybnost co do smyslu jakýchkoli systémově-politických zvrátů. Jen menšina disidentů v Československu chová nějaké programově-ideové přesvědčení, do jehož rámce svoji aktivitu umísťuje. Obzvláště u mladých lidí je něco takového výjimkou. A navíc se častěji ukazuje, že pro to, co člověk dělá a jak žije, není takové názorové vyhranění vůbec rozhodující. Zatímni programatické náběhy v rámci Charty 77 /Kusý, Pithart apod./ se u nás setkaly spíše s rozpaky a kritikou.

Disi-aktivita se totiž obvykle pohybuje na jakési elementárnější a jednodušší rovině, která je pre-ideologická a také pre-politická. Je-li tu nějaká političnost přítomna, pak je mnohem bližší klasickému významu tohoto slova: je to spíše elementárnější zájem o věci lidského společenství - POLIS -, který se ukazuje být životní potřebou a nutností, než novověce myšlený parlamentarismus. /Snad nebudeme daleko od pravdy, řekneme-li, že "politická orientace" našich disidentů je alespoň ze značné části duchovně nejbližší tomu, co na Západě představují "zelené" skupiny. /Přitom teoreticko-ideologický a obecně reformní aspekt, který v Československu v roce 1968 převládal, ustupuje naštěstí do pozadí.

Oproti Polsku má ovšem disi-hnutí v Československu převážně kulturní ráz. To je způsobeno jednak tím, že v posledním desetiletí naší kulturní genocidy zde velká většina tvůrčích lidí byla násilně zatlačena do jeho řad, jednak tím, že stávající rigidní struktury společnosti nedokáží uspokojit potřeby kulturní realizace a touhu po vědění u mladých lidí, kteří proto často dávají přednost kultuře a vědě neoficiální, neboť tato si uchovává schopnost živého oslovení. Z toho plyne druhý - spíše již jen pro Československo specifický - zájem disidentů o vytváření nezávislých prostorů ke kulturní a badatelské aktivitě a o její obranu. Takto došlo k pro nás typické paradoxní situaci, kdy prakticky 80% literatury vzniká neoficiálně, což platí i o většině původního filosofického, ekonomického, historického a sociologického výzkumu, značné části výtvarného umění atd.

V konkrétní disi-aktivitě tohoto typu, jak ji známe z Československa, se však ukazují - a to dnes po čtyřech letech jejího vcelku úspěšného rozvoje /za úspěch tu ovšem skromně považujeme její nezničení/ - jisté hranice, které jsou jí pravděpodobně imanentní: Podařilo-li se tu vytvořit životaschopný duchovní prostor, který je v autentickém kontaktu s evropskou kulturou, reflektuje její tradici i současnou situaci, pak je ovšem třeba přihlížet i k tomu, že tento prostor je nabit paradoxii takové intenzity, že snášet jejich napětí znamená pro každého jednotlivce extrémní zátěž, která v leckterém případě je snesitelná pouze po určitou dobu. K základním z těchto paradoxů, které vydržet je ovšem pro nás nezbytné, chceme-li být skutečně zde, patří např. takřka každodenně se opakující nutnost opětovného rozhodování pro svobodu tváří v tvář sílícímu vnějšímu tlaku. Velikou zátěží je i nutnost unést jádro kultury či kulturnosti v jejím koncentrovaném tvaru a přitom v celé šíři spektra sahajícího od elementárních norem lidského soužití a komunikace a od východisek evropské kulturní tradice vůbec až po subtilní konečné tvary myšlenek, vztahů a artefaktů: to vše je tady současně, zhuštěno do velice úzkého prostoru bez možnosti institucionální disperze "specializace", která je jinak v každém civilizovaném společenství samozřejmá. To je sice vzhledem k možné větší autenticitě života výhodou, ale tíže je to mnohdy k neunesení.

V těchto faktorech shledáváme hlavní příčiny současné emigrační vlny v československém disi-hnutí, zvláště když "přirozené" uvolnění vyhrocených paradoxů a vybití napětí např. reálnou sociální aktivitou toho typu, jaká probíhá dnes v Polsku, zůstává pro Československo perspektivou zatím dosti vzdálenou. Nejenom disidenti, ale téměř celá čs. veřejnost chová k iniciativě polských dělníků hluboký obdiv a spontánní sympatie. Ovšem k obdivu a sympatii se tu druží rovněž obavy o jeho osud a značná skepse v pohledu na jeho prognózu. Tuto skepsi dokáže jen poněkud zmírnit velký dojem, který činí promyšlenost a energičnost v postupu nových odborů a jejich předáků, zejména Lecha Walesy. Ovšem že bychom byli všichni velice potěšeni, kdyby se v průběhu událostí podařilo tyto pochyby zvrátit, jako že jsme vůbec otevření revizi vlastních názorů...

Právě situace v Polsku nám však současně připomíná velký význam, který mají emigranti ze zemí východního bloku pro duchovní klima v těchto zemích. Existuje totiž těsná souvislost mezi kultivovaností, realismem a celkovou vysokou duchovní úrovní polského nezávislého odborového hnutí a vysokou kvalitou, kompaktností a akceschopností mohutné polské emigrace v zahraničí a její dobrou spoluprací s donáčními neoficiálními kruhy. V případě Polska se již dá mluvit o polské účasti na světové kultuře a společenském dění en gros, přičemž ustupuje zcela do pozadí, zda v tom či onom konkrétním případě tuto účast realizují Poláci, žijící v Polsku /at již deklarovaní disidenti či nedisidenti/, nebo Poláci žijící z těch či oněch důvodů na různých místech světa /vzpomeňme např. Witolda Gombrowicze nebo letošního nositele Nobelovy ceny za literaturu Czesława Miłosze/. Natolik se tu podařilo prolomit umělé přehradu, kterými se pokouší moderní totalitarismus izolovat lidi od sebe. V tomto ohledu mají Češi a Slováci ještě hodně co dohánět. Zejména je čeká nutnost vypořádat se s neurotickým komplexem, který charakterizuje jejich postoj k emigraci a který lze s jistou dávkou přehánění vyjádřit jako sklon k používání termínů "renegátství", "odpadnutí", "útěk". Emigrace kulturně tvořivých lidí nemusí totiž znamenat oddělení od kontinuity života vlastního národa, ale naopak může být jeho obohacením a v současných krizových podmínkách může dokonce i napomáhat k jejímu zachování. /O tom svědčí nemálo příkladů; z čs. kultury např. dílo spisovatele Egona Hostovského, Jana Čepa, Ivana Jelínka, Ivana Blatného, Josefa Škvoreckého, dlouhodobá kulturní činnost revue Svědectví atd./ Emigrace je životně důležitou spojnici s planetárním kulturním děním a umožňuje alespoň částečně nahrazovat přirozený kontakt s ním, neboť ten je totalitarismem permanentně destruován.

Schopnost emigrace informovat Západ o situaci u nás má velkou cenu i pro oblast konkrétní pomoci v jednotlivých případech a oblastech bezpráví; to sice moci nezabrání páchat bezpráví dál, ale ztěžuje jí to její postup a nutí ji to dbát alespoň některých ohledů. S emigrací je ovšem vždy spjato nebezpečí, co se stane s pracně vydobytým a za cenu velkých obětí udržovaným nezávislým duchovním prostorem, odejdou-li všichni? Kdo ho pak bude obdělávat?

Vyložili jsme tu bez nároku na úplnost dojmy, vyvolané kontrastem současné emigrační vlny v čs. disidentských s bouřlivým rozvojem nezávislých aktivit v sousedním Polsku. Zbývá ještě dotknout se obecnějších horizontů, které jsou oběma těmito na první pohled protichůdným jevům společné. Kontextem dnešní emigrační vlny z Československa, ať již jde o poněkud specifickou emigraci disidentskou, či o emigraci širších vrstev obyvatelstva, je evropská emigrace ve 20. století jako celek. Např. vnucená migrace /expatriace/ celých etnik sama o sobě vytváří nanejvýš pozoruhodný jev, který se zdá poukazovat k obecným charakteristikám struktury současné doby. Převažujícím směrem této migrace je proudění z Východu na Západ. Migrační vlny tu vždy předcházely následným - ať již státoprávně explicitním či "pouze" duchovním a ideologickým posunům hranic tímtež směrem, resp. tyto posuny provázely. Charakteristická pro tuto migraci resp. emigraci byla vždy přítomnost násilí /ať již k emigraci nutilo nebo se jí naopak snažilo zabránit/. S tím souvisí další její důležitý rys: její převážně neekonomický ráz. Ekonomické momenty tu ovšem vždy hrají určitou roli, ale převažují momenty sebezáchovné: od snah o uchování mravní či kognitivní integrity po holou záchranu vlastního života. Tím se tato emigrace zásadně liší od emigrace např. do Spojených států v XIX. století.

Svrchu charakterizovaná emigrace je tak jedním z prvních explicitních projevů celkové krize evropské civilizace: je to varovné memento, které jí začalo otřásat ještě v době zdánlivě všestranného rozkvětu. Moderní totalitarismus, který je bezprostřední příčinou migračních a emigračních vln, lze chápat jako /předem řekněme, že nezdařený/ pokus o stabilizaci společnosti postižené podstatnou krizí. Je to ovšem pokus, za nějž se platí příliš velká cena: rozpory společnosti "řeší" tím, že masívně popírá jejich existenci a maskuje to iluzivní ideologickou šablonou, což. mj. vede k okleštění lidské společnosti takřka o všechny výsledky jejího několikatisíciletého kulturního vývoje. Přitom je rozsah krize dnešní evropské civilizace právě tak planetární, jako ona sama. Z toho ovšem také vyplývá, že reálný útěk z ní vlastně není možný. Emigrací se spíše jen mění důraz kladený na jednotlivé aspekty krizové situace; jádro krize však zůstává totéž. Zdá se, že stále větší část dnešních emigrantů

dospívá tak či onak k obdobným závěrům, stejně tak jako i vzrůstající část veřejnosti na Západě i na Východě. Z toho pak plyne i jakási /byť - bohužel - zatím jen minimální/ "migrace na Východ". Praktickým příkladem tu jsou mladí lidé, kteří se rozhodli žít po léta v Československu nebo v Polsku a nejen splynuli s domácím prostředím, ale obohatili je také specifickým přínosem svého rodného duchovního záze-
mí, jako např. nezapomenutelný Kanaďan Paul Wilson vyhoště-
ný z Československa v r.1977, máme-li jmenovat jeden případ
za mnohé.

Na základě mnohých závažných argumentů se zdá, že rozvoj evropské civilizace a evropského myšlení je již ukončen a že tedy nějaká forma jejich konce je neodvratná. V každé civi-
lizační fázi však zbývá možnost smysluplného života; před-
pokládá to ovšem převzetí konkrétní odpovědnosti za to, co
se právě děje a hledání přiměřené odpovědi. Příkladem takové
konkrétně uchopené odpovědnosti za to, co se děje v situaci,
z níž nechceme - a jak jsme se snažili ukázat - vlastně ani
nemůžeme "migrovat", je nyní polský sociálně obrodný proces.

Luboš Dobrovský

P o v ý š e n á l a s k a v o s t a d v o j í m e t r

Diskutujeme, polemizujeme, přemýšlíme, tu a tam něco napíšeme, a redaktor Tigríd to občas otiskne. Není sám. Občas něco z toho, co tady v Československu napíšeme, otisknou i jinde. To je dobře. Redaktor samozřejmě zveřejní, co mu líbo, a to je taky dobře, tak to má být. Co ovšem nemá být, a co není jistě způsobeno redaktorem je to, že publikačních možností je zoufale málo, čtenářům se stanoviska a názory dostávají do rukou náhodně, diskuse a polemiky napřeskáčku, a kdo by to nevzal v úvahu, byl by zmaten. Taky leckdo zmaten je. Například profesor Kohák, když v 61. čísle Svědectví píše: "Autor a čtenář navyklí svobodě se nepotřebují vzrušovat nad mylnou informací či odlišným názorem. Aniž si to sami uvědomovali, žijí v přesvědčení, že v průběhu volné diskuse se pravda vynoří a vytlačí nepravdu. Kde je tisk svobodný a navyklý svobodě, je to celkem oprávněné domněnání. Napíše se ledacos, jenže se toho napíše tolik, že jednotlivý názor nemá tu váhu a z různobarevné palety názorů se vynoří celkový smysl věci. V naší situaci takový prostor nemáme. Jsme odkázáni na jednotlivé věty, na útržky z diskuse."

Toto tedy profesor Kohák napsal, toto tedy ví, a přece píše, jako by to nevěděl. Připomíná diskusi,,o statečnosti,, ,,,o odsunu Němců,, a o Pithartově ,,Pokusu o vlast,, a říká, že my, kteří do těch diskusí vstupujeme, "nereagujeme na nesouhlas jako na příspěvek ke společnému hledání pravdy či podnět k zamyšlení, ale jako na hrozbu a přímo osobní urážku". Útočili jsme prý na sebe a "zcela na leninský způsob jsme suspendovali presumpci dobré vůle" a má dojem, že "zas jakoby nám nešlo o věc, jen o to, porazit ,,protivníka,, - rozuměj člověka, který věc vidí trochu jinak". K diskusi o Pithartově článku Pokus o vlast Kohák píše: "i tu je reakce vášnivá, na nůž a na žílu, jako by na věci nezáleželo a šlo jen a jen o to "mít recht". Profesor Kohák s lítostí poznamenává, že "nosíme v sobě přetlak nahromaděného hněvu, který nemůžeme vyjevit pravým adresátům" a "vyléváme jej jeden na druhém ve frontě na

zeleninu, v tramvaji - a pochopitelně i v samizdatových textech".

Když byl profesor Kohák všechny ty citované /i jiné, podobně lítostivě koncipované/ věty formuloval v 1. osobě plurálu, zahrnuje tak výčitkou i sebe, přechází náhle k singuláru: "Všechno je to pochopitelné, bolestně pochopitelné a třeba i omluvitelné. Nikomu dnes nemohu a nechci vyčítat ty bojové postoje, leninský přístup k diskusi. Zvláště u domácích autorů si vážím toho, že dál přemýšlejí a dávají podnět k myšlení". Vzápětí profesor Kohák praví přímo apokalypticky: "...leninské postoje jsou zhoubné /.../ kdo se odváží promluvit, riskuje osobní útok, ztrátu přátel, ublížení na mysli, ne-li zrovna na těle."

Čtu Kohákov článek znovu a znovu a ptám se, kde to pan profesor vzal? Mám po ruce větší část jím zmíněných diskusí /jichž jsem se konečně taky zúčastnil/, ale ta hrůza mě nejmá. Převážná většina diskutujících jedná jak se sluší a jejich polemickému stylu lze sotva co vytknout. Překvapivě málo hněvu nalézám v polemikách autorů domácích, překvapivě hodně emocionálního vzrušení u polemiků žijících na hranicemi. Že by byl profesor Luža taky napaden leninským principem argumentace? Nebo pan Povolný? Ale o to, myslím, nejde. Jde o to, že diskuse a polemika má být vedena věcně a autoři mají se vystříhat diskvalifikujících ironií, jimiž se to ovšem hemží u L. Kohouta v jeho polemice s O. Filipem a diskvalifikujících přívlastků, s nimiž pracuje zase profesor Kohák. Kde vidí profesor Kohák ta apokalyptická nebezpečí třeba v polemickém článku Václava Polanského, Heleny Trojanové, Jaroslava Bašty, Jaroslava Mezníka nebo Josefa Vořhryzka? Kde vyčetl „leninský princip“, u Havla a u Gruši, kteří se nejenergičtěji ozvali v diskusi „o statečnosti“,?

Ono opravdu nestačí, hovoříme-li či dokonce píšeme-li v našich podmínkách o tématech tak závažných /statečnost, odsun Němců, národ - stát - vlast/, mít jen dobrou vůli. Neméně důležitá je i odpovědnost vůči historickým faktům. Nelze se přece divit, cítí-li historik /M.Hübl/ povinnost upozornit na věcné chyby statí podepsané Bohemus či na omyly článku Danubiova. Nelze se ani divit jeho odbornému pohoršení. Sebelepší vůle konstruující názorové závěry ze souboru

věcně vadných tvrzení vede nutně ke zpochybnění i samotné původní dobré vůle. Chci říci tolik: Kdyby si profesor Kohák dal práci a podrobil kritickému rozboru to, co bylo ve zmíněných diskusích napsáno /byť jen to, co může znát/, nemohl by volit ten lítostivě mentorský tón, jímž nám doma dává s povýšenou laskavostí najevo, jak potěšitelné je, že někteří z nás jsou dosud schopni myslet.

Proboha, teď si uvědomuji, že má slova mohou být chápána jako výhrada proti právu exulanta zúčastnit se diskuse, která byla zahájena doma. Nic takového. Moje hranice jsou vedeny jinak než geograficky: chtěl bych, aby byla oddělena fakticita od dojmologie. Kdyby si byl profesor Kohák dal tu práci, mohl si ušetřit druhou část svého článku, ~~XXXXXX~~ ~~XXXXXX~~ ten referát do filosofického prosemináře o pravdě, k němuž mne napadá s Oněginem: My vsje učilis poněmnohu, dlja nas němudrenno blesnuť, což znamená, že i my jsme měli v septimě filosofickou propedeutiku a taky víme, že s pravdou je to poměrně složité.

Ten zvláštní tón laskavé, nicméně jaksi povýšené shovívavosti zaznívá v 61. čísle Svědectví i z otázek, které sobě / a nám doma/ klade v Paříži Pavel Tigrid. Vzpomíná na výtky, kterých se jemu a mnohým jeho druhům dostávalo po válce od lidí doma: "Vám se to mluvilo - ze závětří z Londýna; jenže zatímco vy jste byli TAM, my jsme byli TADY". A připomíná „pražské“, 59. číslo Svědectví, cituje z něho: "S námi /byste si/ rozuměli stále méně... Cítíme, že naše existence tady je stálou výčitkou vám, kteří jste tam. Náš život je hanebný kompromis..., žijete tak trochu z nás, nejen pro nás."

Pavla Tigrida, jak praví, napadá hned tolik odpovědí na tolik prokazatelných nepřesností, nicméně neformuluje je, neboť by zaváněly poučováním, "v nejlepším pak /by odpovědi byly dány/ prostě lepší přehledem, než jaký dovoluje život v podmínkách izolace a obležení /.../ Tedy lépe mlčet."

K čemu ten smuteční tón a zároveň - kde se bere ta jistota, že vím něco líp jen proto, že moje životní zkušenost je jiná než životní zkušenost jiných. Kde se to bere u člověka, který o pár řádek dál říká věci tak moudré a užiteč-

né: lezou mu na nervy hospodářské kecy emigrantů, kteří vědí nejlíp, co by se doma mělo dělat a co by se dělat nemělo a lezou mu na nervy všelijací vzkazovači z domova, co se na něho obracejí s radami, co by se mělo dělat za hranicemi, a co si "domov" žádá. "Československo není pupek světa", praví zde rozumně a mluví mi z duše. Jenomže o kousek dál už zase redaktor nařiká, že mu na stůl z domova přicházejí - kromě brilantních - i rukopisy prostřední či ještě horší, a on si klade otázku, zda je má tisknout. To je zarážející. "A pozoruji", píše redaktor Tigrid, jak můj poměr k nim /.../ přestává být kritický a přeměňuje se v sentimentální". Přiznává, že se kloní k poučce o dvojím metru. Přiznávám, že je mi to nepochopitelné. Znáám přece z redakční práce, že grafomani nejsou dání ani poměry ani čímkoli jiným, co existuje mimo ně a vždycky se dovolávají nějakých okolností, které mají být důvodem k tomu, abychom je tiskli. Jenomže tisknout je slušná redakce nesmí a nemůže a sentimentalita tu není na místě. Není ale ta sentimentalita a ten dvojí metr právě důsledek toho laskavě shovívavého, povýšeného postoje? Když oni ti doma to mají tak těžké, žádný rozhled, mizerné vzdělání a podobné nesmysly. Jakkak to, že jiní co taky žijí "v podmínkách obležení a izolace" a taky nemají "ten přehled", píšou texty, které "lze umístit v odborných časopisech evropských a amerických, vydat v původním znění v exilových časopisech či nakladatelstvích". A co autoři exilové? Ti neprodukcují špatné texty? Neslušelo by se být i vůči nim sentimentální a používat dvojího metru? Oni si ce mají "lepší přehled", ale zas mnohdy nevědí nic o tom, co se děje doma, nebo to ani vědět nechtějí. Tak tuhle otázku bych, pane redaktore, škrtnul. Prostě mizerné texty netiskněte a hned se vyjasní. A v tom vyjasnění si budeme moci položit i otázku, "zda si snad Češi a Slováci svůj osud tak trochu nezavinili sami?", a nebudeme muset čekat, až ji "oddaní zahraniční přátelé, osobní i Československa" naznačí "diskretně, skoro šeptem". Tady přece není třeba si šeptat, tady bychom měli všichni docela nahlas si povídat, jak to bylo a jak to je. A hned vás tnu, pane redaktore: nemáte tak trochu pocit, že vy jste to nezavinil ani trochu, že to všechno zavinili komunisti a ještě se, nestydové jedni, neostýchají mluvit o alternativním socialistickém hnutí,

jako Miroslav Kusý například, zatímco vy na to: "Pane Bože, uchraň nás jich!" Dáváte svůj hlas Pithartovi proti Kusému, vidíte jistou možnost a naději v Pithartově pojetí „smíření“, ale zároveň vám je už jen jazyk bývalého člena KSČ Kusého podezřelý. Já na rozdíl od vás nevidím zásadní rozdíl mezi Pithartem a Kusým. Obě stanoviska mají své pozitivum: autoři uvažují o možnosti, jak z toho a snaží se analyzovat situaci. Obě možnosti mají svůj nedostatek: nedají se prakticky vyzkoušet a bude na každém z nás, abychom podle situace volili každý sám za sebe tu či onu možnost. Rozhodně s vámi ale souhlasím, že není naspěch. Opravdu není naspěch, abychom ideologizovali své hnutí, není ovšem ani naspěch, abychom diskvalifikovali kohokoliv /to jest i bývalé členy komunistické strany/, kdo hledá se vší odpovědností cestu k nápravě našich poměrů, není tedy naspěch ani s přidělováním "šaškovy čapky". "Posaďte tomuto hnutí /Chartě 77/ na hlavu šaškovu čepičku „boje za socialismus“, alternativní, reformovaný, obrozený, či s lidskou tváří - a ono bude nejen směšné, dokonce i z hlediska moci /ta by si nic jiného nepřála/, ale bude nad ním vysloven ortel smrti". Pravda, ani mně nepřipadá užitečné vzdalovat se jakýmkoli směrem od původní myšlenky Charty 77, jak ji definuje její základní text. Zdůrazňuji: jakýmkoli směrem. A proto mi vadí nejen snahy po ideologizaci /mimochodem u Miroslava Kusého jsem žádnou takovou snahu nevyčetl; kritickou analýzu textu Charty 77, to ano/, ale i ty "šaškovy čapky", i taková formulace jako "...odvaha jen ke slovním protestům... lidé od přírody skeptičtí, nekonstruktivní radikálové a ti, kterým z nejrozumnějších důvodů nezbyvá, než osvědčovat se skrze negativní reakce moci... utržený revoluční předvoj" apod., kterým Petr Pithart v jinak opravdu podnětném článku Pokus o vlast hodnotí dosavadní chartovní iniciativy. To vše mi vadí a odmítám takový způsob diskvalifikace stejně, jako odmítám nepodloženou a nešťastnou insinuaci, které se dopustil profesor Černý v závěru svého diskusního článku v 60. čísle Svědectví, když zcela svévolně a neopodstatněně podezírá autory článků „pražského“, čísla Svědectví ze všeho možného, od zmatenosti, přes "ukvapený projev tendencí, na něž přistoupili čeští účastníci schůzky ve Frankenu" až po pokus o "parádní osobitou „sonderfahrt“, skupinky, která usiluje o vedení Charty..."

Je s podivem, že ze všech těchto odchýlení redaktor Tigrid vidí a napomíná jen jediné: odchýlení směřující k reformování socialismu. Černého zmínku, zřetelně nevlídnou, o frankfurtské schůzce, nechává redaktor bez povšimnutí, jakož i Lužovy velmi energické protifrankenské výhrady, zatímco L. Kohoutovy kritické výpady /v poznámce k polemice s O. Filipem/ komentuje, a nezapomene ironizovat marxismus kritikův. Stejně tak vskutku jen málo "smířlivé" formulace Pithartovy jsou mu přijatelné, od Kusého stanovisek /komunistických, jak se redaktor domnívá/ má ho uchránit Bůh. Hle - dvojí metr, ale docela jinak použitý a bez rozpaků již.

Nač tedy ty rozpaky a ostych v poslední ještě otázce: "máme právo, ,,my venku,, , i jen naznačit, jak zoufale málo je právě v Čechách naspěch?" Proč byste neměl/i/ takové právo mít? Proč byste je neměl/i/ taky použít? Já ani v nejmenším o vašem právu nepochybuji, jako v nejmenším nepochybuji o právu Kusého a právu Pithartově, jakož i o právu svém odpovědně usilovat o nápravu poměrů. Sotva mě může překvapit, že Pavel Tigrid bude tu cestu k nápravě hledat a nalézat jinak a jinde než Miroslav Kusý. A to nikoliv jen proto a především, že Tigrid má jiný názor na možnosti reformy současného politického zřízení v Československu než Kusý.

Smím-li tedy odpovědět na otázku, zda "by nebylo opravdu správnější nebo aspoň taktičtější, aby ti, co odešli se nemíchali do záležitostí HRSTKY těch, kteříž zůstali, ale nedali se zglajchšaltovat jako lidé a jako občané", odpovídám rozhodně, že by to nejen nebylo správnější, ale byl by to nesmysl a pokrytectví, které se stejně musí jednou vyjevit. Už se konečně musíme zbavit těch nesmyslných pocitů, jako že my tady jsme na tom hůř, a víme proto líp než oni tam, co a jak, a ti tam musí se zbavit jak sentimentality, tak dojmu, že jsou dospělejší, vzdělanější a orientovanější strýčkové a musí proto právě oni vidět líp než my, jak a co dělat. Ta strýčkovsky shovívavá, laskavá povýšenost či povýšená laskavost je to nejprotivnější, co znám. V 61. čísle Svědectví jí bylo až až, nejen u Tigrida a nejen u Koháka.